

Birutė OBELENIENĖ
Andrius NARBKOVAS

Vytauto Didžiojo universitetas

Moteriškosios tapatybės ir lyčių santykių modelio paieškos šiuolaikinėje visuomenėje

Du veiksniai turi lemiamos įtakos šiandieniniam lyčių vaidmenų perkonstravimui: kintantis darbo įrankių pobūdis ir moterų emancipacija, kuriai būdinga tendencija atmesti tradicines moteriškąsias veiklos sritis kaip bloguosius stereotipus. Tačiau reikėtų griežtai skirti vidinį moters nusiteikimą vienai ar kitai veiklai nuo išorinių, dirbtinai su(si)kurtų ar primestų nuostatų, atsirandančių visuomenėje įsitvirtinus vienam iš lyčių asimetrinių santykių modeliui. Beatodairiškas lyčių skirtumų neigimas ir jų vaidmenų priskyrimas neigiamiems stereotipams, toks, koks įsivyruoja šiandien, gali įnešti didžiulę sumaištį į asmeninę lytinę tapatybės paiešką erdvę ir padaryti sunkiai atitaisomą ar visai nebeatitaisomą žalą. Lyčių lygybė, lygios galimybės ir lyčių lygiavertiškumas yra visiškai netapatūs dalykai ir jų suniveliavimas gali paradoksaliai iškreipti žmogaus būties sampratą. Įsigalinti tendencija atmesti ir lyčių skirtingumus, ir jų nulemtus vaidmenis pagrįsta feministinės kritikos teorijomis, teigiančiomis, jog tik tokiu būdu galima pasiekti visišką lyčių lygybę. Todėl, kalbant apie lyties vaidmens tapatybę, būtina aiškiai skirti, kokie lyčių vaidmenys turimi galvoje: tie, kurie susikūrė ar buvo sukurti dirbtinai, ar kylantys iš pačios moters prigimties ir atspindintys jos asmens ir pasaulimo esmę. Straipsnio tikslas: atskleisti moteriškąsios tapatybės esminius principus tradiciškai laikomų moteriškosiomis ir labiausiai feministinių teorijų kritikuojamų veiklų aspektu bei apibūdinti šiandienį, feministinių teorijų kuriamą lyties modelį. Tyrimo metodai – mokslinės filosofinės, pedagoginės, psichologinės literatūros ir šiuolaikinių feministinės kritikos šaltinių analizė.

Two factors have major influence on the modern-day reconstruction of gender roles: development of labour tools and women's emancipation, which is characterized by the tendency to reject all traditionally female spheres of activity as bad stereotypes. However, it is important to differentiate between a person's inner disposition to an activity and an outer, artificially created or imposed one, which appears after one of the models of asymmetric gender relationships becomes established in a society. Nowadays there is a dominating reckless denial of gender related differences or an attachment of gender roles to negative stereotypes which can create a great confusion in a personal search for sexual identity and cause hardly or totally irrecoverable loss. Gender equality, equal chances and gender parity are not identical and their levelling can paradoxically distort the understanding of human being. The establishing trend to reject both gender differences and the roles determined by these differences is based on the theories of feminist criticism, which state that this is the only way to achieve an absolute equality of genders. Therefore, when speaking about the identity of gender roles, it is essential to define which gender roles are meant: those, which have artificially evolved or been created, or those, which arise from the woman's nature itself and reflect the essence of her personality and vocation.

The objective of the article is to reveal essential principles of female identity in the aspect of activities traditionally referred to as feminine and mostly criticized by feminist theories and to describe the modern gender model created by feminist theories.

The methods of research are analysis of scientific philosophical, pedagogical and psychological literature as well as analysis of the sources of modern feminist criticism

Įvadas

Lyčių istorija primena ringo aikštelę, kurioje skirtingų kategorijų žaidėjai nuolat kaunasi siekdami pripažinimo ir pirmavimo. Savitai matydami bei suvokdami pasaulį, moterys ir vyrai savaime turėtų papildyti ir praturtinti vienas kitą. Deja, santykiai tarp jų dažniausiai klostėsi ir klostosi ne darnaus buvimo ir bendradarbiavimo, bet priklausomybės ir pavaldumo linkme. Pati lyties samprata šioje kovoje kaskart įgauna kitą prasmę, priklausomai, kaip suvokiama jos vertė ir jai skirtas vaidmuo. Šiandien lytinės saviidentifikacijos procesas yra labai apsunkintas, dėl lyčių vaidmenų performavimo, siekimo juos suniveliuoti, senųjų vaidmenų beatodairiško naikinimo ir naujų kūrimo. *Lyties vaidmuo* (tikėtinas vyrų ir moterų elgesys¹) labiausiai kultūriškai nulemiamas lytinio tapatumo elementas². Jis kito žmonijos istorijos tėkmėje, tačiau tokio dinamiško kitimo, koks yra šiandien, nepatyrė. Du veiksniai turi lemiamos įtakos šiandieniam lyčių vaidmenų perkonstravimui: darbo įrankių pobūdžio kitimas ir moterų emancipacija. Tačiau reikėtų griežtai skirti vidinį žmogaus nusiteikimą vienai ar kitai veiklai nuo išorinių, dirbtinai su(si)kurtų ar primestų nuostatų, atsirandančių visuomenėje įsitvirtinus vienam iš lyčių asimetrinių santykių modeliui. Beatodairiškas lyčių skirtumų neigimas ir jų vaidmenų priskyrimas neigiamiems stereotipams, toks koks įsivyrąja šiandien, gali sukelti didžiulę sumaištį asmeninės lytinės tapatybės paieškų erdvėje ir padaryti sunkiai atitaisomą ar visai neatitaisomą žalą. Pasak prof. E. Martišauskienės, vieningai stojant prieš atsitiktines lyčių skirtybes, atsiradusias istorijos tėkmėje, per menkai atsižvelgiamą į prigimtinių lyčių skirtingumą, kuriame atsispindi skirtingos lyčių galimybės, bet vienodas vertingumas. Lyčių lygybė, lygios galimybės ir lyčių lygiavertiškumas yra visiškai netapatūs dalykai ir jų suniveliavimas gali paradoksaliai iškreipti žmogaus būties sampratą³. Įsigalinti tendencija atmesti ir lyčių skirtingumus, ir jų sąlygotus vaidmenis pagrįsta feministinės kritikos teorijomis, teigiančiomis, jog tik taip galima pasiekti visišką lyčių lygybę. Todėl kalbant apie lytinio vaidmens tapatybę, būtina aiškiai skirti, kokie lyčių vaidmenys turimi galvoje: susikūrę ar sukurti dirbtinai, ar kylantys iš pačios moters prigimties ir atspindintys jos asmens ir pašaukimo esmę. Neįmanoma tapti asmenybe, pasiekti asmeninį individualumą, kol neišspręsta asmeniniu lygiu lytinės perskyros ir meilės problema. Asmenybė slypi poliariškų, vienas kitą traukiančių pradų – vyriškumo ir moteriškumo – išlaisviniame, įtvirtinime, papildyme ir susiliejime⁴. Tiek Platono laikais, tiek mūsų modernioje visuomenėje reikia pirmiausia visiškai atskirti lytis, kad jos per atsiskyrimą pasirengtų tinkamai vienybei; būtent toks atsiskyrimas yra tik pereinama, bet būtina priemonė, be kurios lyčių vienybė yra neįmanoma⁵.

Straipsnio tikslas: atskleisti moteriškosios tapatybės esminius principus tradiciškai laikomų moteriškosiomis ir labiausiai feministinių teorijų kritikuojamų veiklų

aspektu bei apibūdinti šiandienį, femininstinių teorijų kuriamą lyties modelį.

Tyrimo metodai – mokslinės filosofinės, pedagoginės, psichologinės literatūros ir šiuolaikinių feministinės kritikos šaltinių analizė.

Lytinis vaidmuo ir stereotipai

Modernioje visuomenėje darbo įrankiai reikalauja jau nebe fizinės jėgos, bet intelekto. Skirtingų lyčių asmenų intelektas yra lygiavertis. Darbo vieta šiuolaikinėje informacinių-komunikacinių technologijų pažangos eroje taip pat gali neturėti reikšmės, t. y. norint dirbti nebūtina išėiti iš namų. Vadinasi, darbų, nereikalaujančių išskirtinai vienos ar kitos lyties turimų savybių, skirstymas į moteriškus ir vyriškus yra stereotipų formavimas blogąja prasme. Stereotipai apibrėžiami kaip neadekvatus realybei, perdėti tam tikrų grupių narių elgesio ir kitų bruožų apibendrinimai. Stereotipai kuria daugiau ar mažiau nuoseklų pasaulio vaizdą, kuriame žmonės ir daiktai turi gerai žinomą vietą ir atlieka gerai žinomas funkcijas. Stereotipai gali būti neigiami ir teigiami. Tačiau ugdymo požiūriu būtent neigiami stereotipai yra svarbus švietimo taikynys⁶. Todėl siekiant atskirti teigiamus ir neigiamus stereotipus būtina išsiaiškinti, kokios lyčių skirtybės yra kilusios iš lyčių prigimties, o kokios dirbtinai sukurtos ir palaikomos. St. Šalkauskis⁷ lyčių skirtumus suskirstė į tris grupes:

1. išlyginamai naikintinių (kyla atsitiktinai iš pagrindinių lyčių skirtingumų, yra neigiamos apraiškos, „nepakenčiamos tikros kultūros stovyje“; tie, kuriuos diktuoja socialinė ir kultūrinė aplinka. Šie vaidmenys yra kintantys, jie sudaro pagrindą neigiamiems stereotipams formuotis, todėl yra naikintini.

2. neišvengiamai pakenčiamų – kyla iš pagrindinių vyro ir moters individualybių ir specifikuoja psichinį žmogaus tipą.

3. būtinai lavintinų – individualūs vyrų ir moterų skirtumai, reikalingi specifiniams vyro ir moters pašaukimams realizuoti, t. y. atitinkantys vidinį žmogaus nusiteikimą. Jie, be abejonės, kyla iš lytiškos žmogiškosios prigimties (pastarąji suprantama kaip kūno ir dvasinės sielos vienovė). Ši grupė sudarė pagrindą archetipams, kurie turėtų būti išsaugoti, atsirasti.

Dažniausiai neigiami stereotipai užauga ar užauginami archetipo pagrindu, tarytum edančios rūdys ant metalo. Todėl griauinant stereotipus, būtina atskirti juos nuo saugotino pagrindo.

Labiausiai įvairių feminizmo teorijų kritikuojamas moters vaidmens priskyrimas namų sferai, šeimai, motinystės institucijai. „Šeimos institucija kartu su darbo sistema buvo didžiausias objektas feministams, mąščiusiems apie moterų pavergimą...“ Anot Barrett, santuokos ir šeimos institucija sukuria seksizmo ideologiją, kurios padarinys – moterų darbininkių ir namų šeimininkių vaidmenys vienas kitą sustiprina. Sunkiau apibrėžti kam – vyrams, valdančiajai klasei, gamybos sistemai – ši struktūra naudinga⁸. Motinystė kaip ir šeimos institucija, priskiriama moters pavergimui. A. Rich savo veikale *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (1976) rašo, jog „motinystė kaip institucija susieja moterį su vyro valdžia, o motinystė kaip patyrimas leidžia įgauti teigiamos patirties tiek dėl savo prokreacinės pajėgos, tiek dėl vaikų“⁹.

Santuoka ir meilė taip pat atsiduria naikintųjų stereotipų sąrašė. Radikaliojo feminizmo atstovės jas apibūdina kaip priemonę moters pavergimui. A. Koivunen nuomone, dauguma praėjusio amžiaus 7-ojo ir 8-ojo dešimtmečių radikalųjų femininsčių, tokių kaip Millett, Firestone, kritikavo romantiškosios meilės ideologiją, kuri, jų nuomone, „prisidengusi natūralumo ir būtinybės mantija vilioja moteris į pavergiančias institucijas“¹⁰. A. Maslauskaitės mintys apie globos defeminizavimo būtinybę pagrįstos taip pat šia radikaliojo feminizmo teorija. Pasak autorės, „romantinės meilės idealai yra glaudžiai susiję su tradicinėmis lyčių tapatybėmis, o Vakaruose įsigalėję XIX a. pab. – XX a. pr. tapo viena iš moters domestikacijos (priirišimo prie namų, šeimos gyvenimo) priemonių. Moteriai šis idealas numato išskirtinį vaidmenį. Emocinis ekspresyvumas, atsidavimas, pakantumas ir pasiaukojimas siekti meilės pilnatvės sau ir vyrui – tai mylinčios moters apibūdinimas. Taip pasitelkus romantinį meilės idealą moteris paverčiama poros psichologinio komforto kūrėja ir sergėtoja, nes tik ji savo prigimtinių savybių dėka yra įvaldžiusi šiam tikslui pasiekti būtinas priemones. Tiesa, triumfavęs XIX a. pab. – XX a. pr., šis lyčių tarpusavio santykių idealas XX a. demografinių, socialinių, kultūrinių pokyčių buvo aplamdytas, tačiau jis tebėra gajus iki šiol. Aktyviai eksploatuojamas populiaris kultūros romantinės meilės idealas tebeženklina moterų ir vyrų biografijas, paversdamas moteris partnerių globėjomis bei emocinio darbo ekspertėmis, o vyrus – emocinio darbo paslaugų gavėjais.“¹¹ Taigi meilės samprata kaip pasenusi ir atgyvenusi keičiama į modernesnę „emocinio darbo“ sąvoką. O apibendrinama tyrimą „ES plėtra ir įtaka moterų padėčiai Lietuvoje“ autorė pateikia išvadas: „Su emocije globa susijusios nusistovėjusios tvarkos griūtis visuomenės yra ir bus priimama kaip pasikėsinimas į pamatinį jos narių ontologinį saugumą. Todėl emocinės globos ir moteriškumo ryšio išardymas yra sunkiausias ir svarbus kultūrinės modernizacijos uždavinys.“¹² Analizuojant ir vertinant įvairias feministinių teorijų autorių mintis susidaro įspūdis, kad, kuriant modernią visuomenę, išskyla didžiulis pavojus jog, vaizdžiai tarant, kartu su „vandeniu po maudynių bus išpiltas ir kūdikis“.

Šiuo atveju svarbu aptarti šiuos esminius dalykus: namai – šeima, motinystė ir santuoka – meilė, dėl kurių daugiausia kyla diskusijų ir mėginimų perkonstruoti ne tik moters vaidmenį, bet ir pačią tapatybę, pamėginti atsieti moters išskirtinumo ir pašaukimo esmę nuo jos pagrindu sukurto naikintino vaidmens stereotipo.

Namai ir šeima. Pirmiausiai į namų pasaulį reikėtų žvelgti ne kaip į konkretų pastatą, butą ir pan., bet kaip į moters kūrybos erdvę. Namų pasaulyje gyvenimas neišsiskaido ir atskiras sritis ir sriteles, nes jis yra sintetinio pobūdžio, neišsiskaidęs, neišspecializavęs ir sudaro tam tikrą visumą. „Namuose yra ir mokslo, ir meno, ir visuomeninio gyvenimo užuomazgos. Bet jos yra vienos su kitomis susijusios, vienos nuo kitų priklausomos, vienos iš kitų išaugusios. Namuose jie visi jungiasi ir sudaro savotišką pasaulio kultūros priešingybę.“¹³ Moters nusiteikimas kurti visumą, suvienyti ir bendrinti kyla iš jos lyties principo – receptyvumo. Namai – asmeniška ir uždara erdvė, kurią galima palyginti su dvasiniu – vidiniu žmogaus pasauliu. Joje žmogus gali atsiriboti nuo nepageidaujamų pašalinių žvilgsnių, būti ir išlikti pačiu savimi. Namai taip pat yra ir pati intymiausia asmens gyvenimo erdvė. Tačiau šiandien ankstesnis namų vientisumas, turėjęs nepertraukiamą žmogaus gyvenimo tąsą: namuose jis būdavo pradėdamas, gimdavo, gyvendavo ir namuose mirdavo – dabar visiškai suskaldytas. Žemiškieji namai buvo suvokiami kaip

amžinosios žmogaus buveinės atspindys ir atliko tam tikrą transcendentinę laikinųjų namų, kuriuose žmogus praleidžia savo „šiapusinę“ egzistenciją, misiją. Šiandien namų kaip gimimo ir mirimo vietą pakeitė viešosios institucijos – gimdymo, globos ir laidojimo namai. Šia prasme žmogaus būstas yra praradęs „laikinių, žemiškųjų“ namų prasmę ir neberekalingas moters kaip būties sergėtojos. O sekso kultas, drastiškai peržengęs namų slenkstį, galutinai pažeidė, sudarkė ir išviešino pačią intymiausią ir sakraliausią jų dalį.

Namuose moteris jaučiasi geriau ne tik todėl, kad smurto ir agresijos kasdienybėje jai būdingas didesnis nei vyrui saugumo poreikis, tai – jos lyties savitumas. E. Eriksonas aprašo ikimokyklinukų tyrimą, kurio metu paaiškėjo, kad berniukai situacijas kuria atviroje erdvėje ir joje vykstančios istorijos yra dinamiškos, o mergaitės susikuria uždaras erdves su nejudamais elementais ir jų kuriami siužetai pasižymi ramumu. E. Eriksono nuomone, skirtingos erdvės pasirinkimas berniukų ir mergaičių žaidimuose atspindi du erdvės organizavimo principus, atitinkančius moters ir vyro kūnų sandaros skirtumus (pirmųjų lytiniai organai viduje, antrųjų išorėje). Taigi pomėgis uždaroms erdvėms siejamas su mergaičių kūno specifika, su jo vidaus erdve, vaisingumu¹⁴. E. Eriksono nuomone, socialinis vaidmuo yra susijęs su žmogaus fiziniais duomenimis. Materialaus, gamtinio žmogaus kūno galimybės yra nulemtos lyties, kuri žmogų tarsi „įrėmina“. Lyties ribos lemia ir asmenybės ribas.¹⁵ Tačiau tai visiškai nereiškia, kad moterys turi likti namuose, o vyrai pasireikšti viešojoje sferoje. Socialinėje srityje tiek moterys, tiek vyrai vienodai sėkmingai gali dirbti, vadovauti, kurti. Tačiau, pasak E. Eriksono, nei moters, nei vyro įtaka visuomenėje nebus visiškai realizuota, jei nebus leista išsiskleisti jų fizinės ir psichinės lyties skirtumams, jei kiekvienos lyties savitumai neatsispindės asmens poreikiuose ir galimybėse. Vadinasi, stereotipinė nuomonė blogąja prasme yra ne ta, kuri teigia, jog namai yra pirmiausia moteriškas pasaulis, o susikūrusi pastarosios pagrindu, t. y., kad namų ruošos darbai yra moteriškas pasaulis bei sudariusi prielaidas išnaudoti moterį. Giliai įsišaknijusi nuomonė, jog patarnavimai vyrui yra žmonos pareiga, o patarnavimai vaikams (kurie jau sugeba savimi pasirūpinti) – motinos pareiga, iš tiesų yra ne kas kita, kaip moters išnaudojimo palaikymas ir skatinimas. Ir tai būdinga ne tik Lietuvai, bet ir daugeliui pasaulio šalių. Pavyzdžiui, vidutinis vedęs japonas namų ruošai skiria nuo 3 iki 5 val. per savaitę, tai sudaro 1/9 jo žmonos skiriamo laiko¹⁶. Lietuvos statistikos departamento atlikti laiko panaudojimo tyrimai rodo, kad moterys Lietuvoje per parą namų ūkio ir šeimos priežiūros darbams skiria dvi valandas daugiau nei vyrai. Jos beveik tris kartus daugiau laiko nei vyrai skiria maisto ruošimui ir indų plovimui, beveik du kartus daugiau namų tvarkymui ir beveik tris kartus daugiau vaikų priežiūrai. Atlikto sociologinio tyrimo duomenimis absoliuti dauguma moterų dažniausiai ruošia maistą, plauna indus, perka maisto produktus, tvarko būstą.¹⁷

Toks namų ruošos pasidalijimas, be jokios abejonės, yra didelė skriauda moters atžvilgiu. Sociologas A. Hochschildas teigia, jog didėjantis namų ruošos darbų pasidalijimas yra vienas iš santuokos stiprinimo veiksnių, ir moterys rečiau svarsto skyrybų galimybę, jei santuokoje vyrauja abipusė parama¹⁸. Vadinasi, namų ruošos darbų skirstymas į vyriškus ir moteriškus yra blogųjų stereotipų toleravimas.

Globa ir rūpestis. Ar tikslinga griauinant stereotipus ardyti emocinės globos ir moters ryšį? Poreikis globoti būdingas tiek vyrui, tiek moteriai. Jei globa būtų išskirtinai moteriš-

kas fenomenas, tėvystė – labai svarbus statusas ir vaidmuo vyro gyvenime – prarastų savo giluminę prasmę, kurią jai suteikia vyro poreikis išreikšti save šioje sferoje. Ir mes, kalbėdami apie tėvystę, turėtume galvoje tik prievartines teisines priemones, skirtas vyro – tėvo privalomiems įsipareigojimams atlikti. Tačiau tokios priemonės ir santykiai tarp tėvo ir vaiko dabar traktuojami kaip kraštutinė priemonė ir jokių būdu neatspindi tėvystės esmės. Tam tikra prasme globėjiskumo vyras išmoksta iš moters. „Globos idėja yra atėjusi į žmonių gyvenimą iš moters.“ Ji „pirmiau negu vyras patiria globojančios meilės paslaptį“ ir „peržengia ankštą savo „aš“ sienas. Kito laimės reikalai, net užmirštant save, yra moters dvasios išradimas.“¹⁹ Defeminizuojant globą ir vaiko auginimą peradresuojant vyrui pirmaisiais vaiko gyvenimo metais, labai rimtai rizikuojama moters ir vaiko sveikata, sykiu ir pačia idėja sukurti gerovės valstybę, todėl kad pirmaisiais metais tėvas negali atstoti kūdikiui motinos dėl negalėjimo maitinti kūdikio krūtimi, nes tai išskirtinai moteriška savybė. Kita vertus, moteris galbūt labiau stokoja vyro globos, nei jis moteriškosios. Saugumo poreikis yra natūralus kiekvieno asmens poreikis, nepriklausomai nuo lyties. Stabilumo, saugumo poreikis moteryje labiau išreikštas ir būtent tai sudaro galimybę realizuotis ir vyriškajam pašaukimui: globoti, apsaugoti ir rūpintis. Moteriškosios lyties fizinis silpnumas sudaro prielaidas skleistis vyro vyriškumui, kuris, kaip ir moteriškumas, turi dvi sudedamąsias: išorinį apvalkalą, pavadinkim jį romantiškai, – riteriškumu ir vidinę šerdį – tėviškumą. Norint ugdyti vyro tėviškumą, reikia pradėti nuo riteriškumo, nuo poreikio globoti ir rūpintis atgaivinimo vaikino savimonėje. Todėl prieš „defeminizuojant“ globą būtina šį reiškinį matyti kaip visumą, nedalyti jo. Gali būti, kad šiandienis moters vaidmuo kuriant gerbūvį, globojant ir rūpinantis tėra vyriškosios kultūros suprimityvintos moteriškos kūrybos, moteriškojo genijaus veiklos blausus atvaizdas, kurį išgryninti ir pamatyti tikroju pavidalu tegalima nuvalius patriarchyto užžertą, tūkstantmečiais gyvuojantį ir vis dar labai gajų kultūrinį sluoksnį. Moters globėjiskumas, šis išskirtinai moteriškas „išradimas“ yra sykiu ir vyriškojo globėjiskumo pagrindas. Kai vyro poreikis globoti ir rūpintis neturi galimybių realizuotis, vyriškumo išraiška įgauna visai kitą atspalvį. Vyriškumas vaikino pasaulėvokoje susitapatina su seksualumu. Vadinasi, bus ugdomas ne vyras tėvas, bet vyras patinas. Prof. E. Martišauskienės tyrimo duomenimis, daugumai šiuolaikinių paauglių lyties raiška lieka tarsi anapus žmoniškumo ribos, jie įžvelgia tik seksualinę funkciją, kurios nesieja su motiniškumu tėviškumo įkūnijimu²⁰.

Šiuo atžvilgiu teigti, jog moters nusiteikimas globali, rūpybai yra susiklostęs stereotipas, vadinasi, mėginti ardyti jos vidinį, lyties apspręstą nusiteikimą. Tam tikra prasme „kultūrinė modernizacija“, nusitaikiusi į pačią moteriškumo šerdį, gali prilygti siekimui moterį paversti dvasine transseksuale. Gal teisingiau būtų sakyti, kad ne moters vaidmuo globoje ir rūpyboje, bet pasinaudojimas moters vidiniu nusiteikimu, jos prigimties diktuojamoms savybėms ir, apeliuojant į taurų jos pašaukimą bei pareigą, įpareigojimas dirbti už menką atlyginimą yra tradiciškai susiklostęs stereotipas. Tai ne kas kita, kaip savanaudiška spekuliacija kito prigimtimi ir todėl ji yra neišvengiamai naikintina.

Motinytė – vaidmuo ar pašaukimas? Tie, kurie lytį vertina kaip biologinį socialinį konstrukta, motinytę traktuos kaip vieną iš moters vaidmenų. Tačiau motinytė yra visų kitų vaidmenų pradai. Vienintelis nekintantis vaidmuo yra tas, kurį diktuoja žmogiškosios prigimties skirtumai, šiuo atveju turima galvoje prigimtis ne biologine prasme, bet

žmogiškoji prigimtis, kuri apibūdinama kaip lytine perskyra paženklinta dvasinės sielos ir kūno vienovė.

Motinytėje kaip niekur kitur yra daugybė galimybių atsiskleisti moters prigimčiai, kuri yra ir bus ne tik vyrams, bet ir pačioms moterims didelė paslaptis. Kūdikio paleidimas į pasaulį dar nėra motinystė. Pačios gamtos duota galia moteriai pradėti savyje, išnešioti, pagimdyti ir išmaitinti savo pienu kūdikį. Tą patį sugeba visa gyvosios gamtos moteriškoji lytis. Tačiau moters ir bet kokio gyvio motinystė iš esmės skiriasi. Tarkim, katė yra valdoma gamtinių instinktų ir besąlygiškai jiems paklūsta. O moteris yra kviečiama bendradarbiauti. Todėl visapusiškai motinystė gali realizuotis tik dvejopai: gimdymu ir ugdymu. Šios dvi dalys yra labai glaudžiai susijusios ir išplaukia viena iš kitos. Gimdančiąją motinystės galią reikėtų suprasti ne tik kaip patį kūdikio pagimdymo faktą, bet kaip ilgą naujo asmens atėjimo į pasaulį procesą. Gimdymas, kaip joks kitas įvykis, suteikia moteriai unikalią galimybę iš esmės pažinti save, pajusti sau gilią pagarbą ir per save visam moteriškajam pradui, kuris jau keli tūkstantmečiai įkalintas visuotinėje nepagarboje ir negali išsiskleisti visu grožiu. Gimdymo dramoje nulemiami du likimai: kūdikio, kurio gyvenimo kokybė tiesiogiai priklausys nuo gimdymo kokybės, ir moters, kuriai gimdymas yra galimybė atsiverti neišsenkančiam meilės šaltiniui. Ugdančioji motinystės tiesiogiai išplaukia iš gimdymo. Moteris yra gimdančioji žmogaus pusė. Sugebėjimas priimti į save elementus, reikalingus gyvajai kūrybai, juos savyje kaupti, sintezuoti ir pateikti visiškai nauju pavidalu – biologine prasme tai gimdymas. Dvasine ir socialine prasme – tai ugdymas. Kuo turtinga moteris, tuo turtinga bus ir naujai moters pagimdyta esybė, nesvarbu ar tai kūdikis, ar kultūrinis kūrinys. Anot A. Maceinos, moteris nesuka lizdo kaip paukštis, nestato namo kaip žvėris, ji kaip medis traukia syvus iš žemės, kad gražiausiais žiedais pražysdama padarytų pasaulį gražesnį ir tauresnį²¹. Savosios receptyviosios prigimties skatinama, moteris itin jautriai reaguoja į ją supančios aplinkos užsakymą. Ji trokšta būti tokia, kokią ją nori matyti aplinkiniai. Tikrasis motinystės menas yra moters sugebėjimas atsispirti išorinės aplinkos užsakymui, nes, pasak Vydūno, moteris yra žمونijos vartai: per moterį ateinama ir tik per moterį žmogumi tampama²².

Moteris kuria subjekto viduje, todėl motinystė labiausia matoma moteriškoji kūryba. Galima pateikti daugybę medicinos, istorijos, etnologijos faktų, liudijančių, jog motina kloja pamatus žmogaus gyvenimui tiek fizine, tiek dvasine prasme. Motinystė ir tėvystė tarpusavyje glaudžiai susiję reiškiniai, motina tampama tik per vyrą, tėvu tik per moterį. Tačiau jeigu motinystės pašaukimas moteriai duotas pačios jos turtingos prigimties, vyrui tėvystė neateina savaime pradėjus kūdikį ar jam gimus. Vyro ir moters vaidmenys gimdyme yra iš esmės skirtingi. Moteriškosios lyties prisidėjimas prie naujos gyvybės atėjimo yra nepalyginamai svaresnis. Nes vyriškosios lyties vertė kaip vyriškųjų lytinių ląstelių turėtojo šiuo atveju negali prilygti moteriškajai lyčiai, nuo kurios priklauso žymiai daugiau nei tik lytinių ląstelių susijungimo sąlygos. Vadinasi, vyro tėvo vaidmuo yra nepakeičiamas globoje ir rūpyboje. Vyro tėvystė rutuliojasi motinystės pagrindu. Todėl jei motinystė bus traktuojama kaip menkavertis moters patyrimas, vyro tėvystės laukia toks pat likimas. Galbūt todėl šiandien dažnai motinystė pernelyg suabsoliutinama, tarsi ji galinti egzistuoti viena pati, be tėvystės, tarsi moteris motina yra pajėgi kompensuoti tėvo trūkumą. Todėl visa tai, kas nedalomai susiję su motinos vaidmeniu: rūpestis, globa, auklėjimas,

mokymas, t. y. visa tai, kas sudaro ugdymo visumą ir vyriškumo skleidimosi pagrindą, vertinti kaip stereotipą būtų neišmintinga. Kita vertus, pasak E. Eriksono, būtent moters gimdomosios galios ignoravimas, dabar jaučiamas modernioje visuomenėje, gali skatinti atmesti tokias moteriškas vertybes kaip globa ir rūpyba²³. ***Blogasis stereotipas yra ne motinystės idealizavimas, bet nuostata, kuri visa, kas moteriška, priima kaip mažiau vertingą dalyką nei visa, kas yra vyriška.*** Ir būtent ši nuostata yra naikintina visose gyvenimo srityse.

Meilė ir santuoka. Feminizmo kritikų norą sumenkinti meilę galima įvertinti tik kaip žmogaus lytiškumo prasmės ir žmogaus poliariškumo idėjos nesuvokimą, kurias įmanoma atskleisti tik žvelgiant į lytiškumą ne psichologiniu ar socialiniu aspektu, bet filosofiniu žvilgsniu. Atsisakius meilės giliausios prasmės, palankios ir valingosios meilės, teliks aistras kurstantis geismas, kurį iš tiesų vadinti meilės vardu didžiausia saviapgaulė. Meilė negali tarnauti nei „domestikavimui“, nei moters pavergimui, nes meilė, anot N. Berdiajevo, nepasiduoda nei socializacijai, nei biologizacijai²⁴. Ji – vienintelis teisingas santykis su kitu, kuriuo gali būti ne tik kitos lyties asmuo, bet ir Kūrėjas. Meilė yra santuokos pagrindas, o ne kūninis ryšys ir kūdikio gimimas – jokia ontologinė problema, nes nuleidžia santuoką į „socialinę sritį, įpina ją į visuomeninį gyvenimą ir giliausią gyvenimo paslaptį atskleidžia kasdieniam banalumui. Kūdikis yra gilios ir visapusiškos meilės rezultatas. Tuo tarpu ne rezultatas yra pagrindas, bet priežastis – šiuo atveju meilė.“²⁵ Tik meilė sugeba padaryti santuoką prasmingą ir laimingą, nes laimė yra ne kas kita, kaip prasmės suvokimas ir jos vykdymas. Meilė kyla iš asmens nepilnumo ir per asmenų susijungimą šios pilnatvės siekia. Meilėje sielų bendravimu didėja asmuo, o kūnų bendravimas didina visuomenę²⁶.

V. Solovjovas tobuliausia žmogaus meile laiko meilę Kūrėjui, kuriai gali prilygti tik vyro ir moters meilė, o pastarajai – motinos meilė vaikui²⁷, nes motinos meilėje nėra egoizmo. Pasiiekti meilės pilnatvę įmanoma tik peržengus savojo „aš“ pasaulio ribas. Moteriai altruizmas, polinkis į religinę tikrovę labiau įgimtas, t. y. jos lyties duotybė, vyrui jį reikia įgyti. Transcendentinė meilės galia perkeičia ir dorina lyčių santykius. Tik mylintis žmogus gali ir yra pajėgus būti doras ir atvirkščiai. Galima trumpai, vienu žodžiu nusakyti kiekvienos lyties esmę: moteriškosios – meilė, vyriškosios – jėga. Bendrystėje jos papildydavo viena kitą tuo, kuo pačios turtingos, todėl bendrystėje su moterimi vyro jėga tampa „meilinga jėga“, o moters meilė – „jėgingąja meile“²⁸. Vadinasi, atmesti meilę, sumenkinti jos prasmę reiškia išsižadėti paties moteriškumo.

Lyčių santykių teorijos

Ieškant atsakymo į lyčių tapatumo klausimą kūrėsi ir tebesikuria skirtingi lyčių santykių modeliai. Kanados filosofė Prudencija Allen sukūrė lyčių tapatumo teorijų modelį, kuris padeda atskleisti ne tik prieš tūkstantmetį vyravusius lyčių santykių modelius, bet ir šiandienius. Filosofė tyrė moters sampratą Vakarų filosofijoje nuo 750 m. pr. Kr. iki 1250 m. po Kr. Anot P. Allen, pirmieji filosofinius klausimus, susijusius su lyčių skirtumais, iškėlė dar Vakarų tradicijos filosofai – ikisokratikai. P. Allen lyčių tapatumo teorijų modelį, padėjusį jai susisteminti ir analizuoti vyravusias lyties tapatumo teorijas, sudaro

trys pagrindinės teorijos: *lyčių vienybės, lyčių poliariškumo (vyro dominavimo) lyčių papildomumo ir dvi papildomos: lyčių neutralumo ir atvirakščiojo poliariškumo (moters dominavimo)*²⁹.

1. *Lyčių vienybės teorijos*. Šioms teorijoms priskiriamos tos lyčių tapatumo teorijos, neįžvelgiančios esminių skirtumų tarp lyčių. Lytys yra lygios ir vienodos. Pasak K. Gruodis, ši teorija šiuolaikinėse diskusijose dažnai vadinama „vienalytiškumo“ (*unisex*) teorija. P. Allen teigia, jog lyčių vienybės teorijai „būdinga fundamentali tendencija nuvertinti žmogaus materialumą. Ši tendencija akivaizdi tiek Platono raštuose, tiek ir (...) šiuolaikinių lyčių vienybės teorijos šalininkų (...) darbuose.“³⁰ Platonas „Valstybėje“ kūrė naują visuomenės modelį, kuriame atsisakoma privačios nuosavybės ir šeimos kaip jos kaupėjos ir jos paveldėtojos. Jis lytis kildina tik iš kūnų skirtumų, nes siela, atklydusi iš aukštesniojo idėjų pasaulio yra belytė. Siela įkalinta lytiškame kūne kaip kokiam kalėjime už bausmę. Platono nuomone, siela jau gyveno prieš patekdama į kūną, ir žemiškosios egzistencijos pavidalai, kuriuos ji priversta iškęsti, pažadina sieloje tobulo gyvenimo prisiminimus, kurie pavirsta beribiu ilgesiu. Nors Platonas neįžvelgė žmogiškosios idėjos poliariškumo lytys ir teigė, jog vyras ir moteris tėra tik stimulus pažadinti tobulojo pasaulio prisiminimams, moters ar vyro troškimas vienas kito kyla tik iš žemiškojo eroso, o ne iš siekimo susilieti persiskyrusių žmogiškosios idėjos polių, meilės ilgesys yra antgamtinio pasaulio ilgesys, kai tuo tarpu tai „žmogiškosios pilnatvės per papildymą priešingu poliūmi ilgesys, tačiau jis buvo pirmasis, kuris genialiai suvokė, kad žmoguje yra kažkas daugiau nei tik grynas gyvybės veržimasis“³¹. Platonas griežtai skyrė lyties geidulį ir dvasišką ilgesį, kuriame nėra nieko kūniško, kuriame tiktai į kitą, aukštesnįjį pasaulį nukreiptas žmogaus sielos ilgesys. Ir būtent šiam genialiam Antikos filosofui turime būti dėkingi, kad „galų gale meilė bent teoriškai buvo išvaduota iš seksualumo chaoso“³².

Lyčių vienybės teorija grindžiama šiandienio liberaliojo feminizmo lyčių lygybės idėja, kurio šalininkai teigia, jog tarp lyčių nėra reikšmingų skirtumų ir jei moterims svarbiausiose žmogaus veiklos sferose būtų suteiktos lygios teisės kaip ir vyrams, lyčių nelygiavertiškumo pasireiškimai natūraliai išnyktų³³. Ši teorija turi ir teigiamų, ir neigiamų pusių. Ji teigiama tiek, kiek tarnauja moters padėties pagerinimui, tačiau „skelbdama lyčių vienodumą sudaro sąlygas įvairių seksualinių mažumų pateisinimui“³⁴.

2. *Lyčių poliariškumo* teorija teigia, jog lytys skiriasi iš esmės ir viena lytis, t. y. vyriškoji yra pranašesnė už kitą – moteriškąją. Šios teorijos pagrindėjas, anot P. Allen, yra Aristotelis. Jo biologijos teorijoje, išdėstytoje veikalė „Apie gyvūnų kilmę“, lyčių apibūdinimas yra pagrįstas logika ir labai taikliai įvardijamas pagrindinis lyčių skirtumas, kuris gali pasitarnauti kaip atskaitos taškas sprendžiant lyčių problemą: „Vyriškosios lyties gyvūnu mes laikome tą, kuris generuoja kitame, o moteriškosios tą, kuris generuoja savyje“ (Aristotelis 716 a 13)³⁵. Tačiau, pasak L. Lange, Aristotelio „žmogaus tyrinėjimuose kažkas ne taip“, nes jis „pasinaudojo gamtos tyrinėjimui tinkančiu moksliniu metodu ir pritaiko jį žmogaus prigimties studijoms“³⁶. Galima išskirti tris esminius dalykus, kuriais Aristotelio teorijoje grindžiama mažesnė moters vertė generacijoje:

1) dvasinio prado viršenybė prieš materialųjį. Ieškodamas lyčių egzistencijos prasmės, kodėl egzistuoja dvi lytys, o ne save generuojantys vienalyčiai individai, Aristotelis (732 a 6), pasak L. Lange, atsakymą paaiškina paprastai: „kadangi pirmoji veikiančioji, arba

judėjimo priežastis, susijusi su apibrėžimu ir forma, yra savo prigimtimi ir forma geresnė ir dieviškesnė negu materija, kurią ji paveikia, tai geriau, kad aukštesnysis principas būtų atskirtas nuo žemesniojo. Taip, kur tik įmanoma ir kiek tik įmanoma, vyras yra atskirtas nuo moters⁴³;

2) mąstančiosios sielos perteikimo klausimas. Aristotelio manymu, naują gyvybę, užsimezgsią moters kūne, sielą perduoda vyras, o moteris suteikia kūną. Aristotelis savo teorijoje daro išvadą, jog maitinančiosios ir juslinės gyvulinės sielos negalima perduoti neperkėlus drauge ir materijos. Vyras materijos neperteikia, vadinasi, moteryje šios dvi sielos (maitinančioji gimdančioji ir jutiminė gyvulinė) jau potencialiai egzistuoja, todėl „belieka tik vienam įeiti ir vienam būti dieviškam“ (736 b 29)³⁸;

3) lytinių ląstelių klausimas arba moters inkubatoriaus idėja. Dabartiniai biologijos atradimai leidžia suprasti, kaip toli Aristotelis buvo nuo mokslinės tiesos šiuo požiūriu. Filosofas įrodinėjo, kad moterų *katamenija* (menstruacijos) yra analogiška vyrų sėklai, bet moteris turi mažiau vitalinės jėgos (736 b 30) tam, kad galėtų išvirti gerą sėklą, kokią turi vyras, vadinasi, ji neturi sėklos. „Moteris yra tarsi vyras impotentas, nes kaip tik moteris yra moteris dėl savo nesugebėjimo – negalėjimo išvirti maitinančios medžiagos paskutinėje sėklos pakopoje“ (728 a 18)³⁹. Moteris šioje teorijoje – tai vyriškosios lyties žmonių dauginimosi įrankis. Tikrasis gimdytojas yra vyras, moteris tik išplėtoja vyro gimdomąją jėgą.

Aristotelio teorija gyvavo per visus amžius iki Naujųjų laikų⁴⁰. Tik XVII a. Harvey elnio patelės reprodukcinuose organuose aptiko pūslelių ir palaikė juos kiaušinėliais. Tuomet moters inkubatoriaus įvaizdis šiek tiek susvyravo, tačiau daugelis mokslininkų dar itikinėjo, kad vyras į moterį įlieja gyvą žmogeliuką ir moters kūne jis tik auga. 1694 m. olandas Hartsakeris nupiešė vyriškoje lytinėje ląstelėje slypinčio homunkulo atvaizdą, o kitas mokslininkas 1699 m. rimtai pareiškė matęs, kaip numetus apvalkalą iš vyro lytinės ląstelės išlindo žmogiukas. Tik 1827 metais Baeris identifikuoja žinduolių kiaušinėlių darinį, aptiktą Graafu 1677 m. atrastos pūslelės viduje. 1883 m. pirmą kartą abiejų lyčių gametų branduolių susiliejimo detales smulkiai išanalizavo belgų zoologas⁴¹. Tik tada buvo nustatyta, jog abiejų lyčių gametų branduoliai analogiški. Ir kad pradedant žmogaus gyvybę moteris tiek pat svarbi kaip ir vyras. Aristotelio teorija turi akivaizdų ryšį su jo etinėmis ir politinėmis pažiūromis į moterį. Ji buvo institucionalizuota sudarant Paryžiaus universiteto mokymo programą. Jo *Etika* ir *Politika*, palaikanti žemesnę moters padėtį ir sykiu asimetrišką lyčių santykių modelį, Vakarų filosofijoje įtvirtino bendrą nuostatą moters prigimties klausimu iki pat XIX amžiaus⁴². P. Allen nuomone, Aristotelio iškeltas vyro sugebėjimas gaminti sėklą, jo „pasirinktas atskiras kūniškumo aspektas tampa esminiu filosofiniu pagrindu vieną lytį įvertinti kaip pranašesnę už kitą“⁴³. Tačiau Aristotelio teorija išliko labai gyvybinga iki mūsų dienų.

Dažnai šia teorija remiamasi siekiant įrodyti, jog moteris dėl savo prigimties yra netinkama kokiai nors veiklai. N. Stankevičienės nuomone, ši teorija ugdymo aspektu šiandien pasireiškia „paslėpta diskriminacija švietime: lyčių stereotipai vadovėliuose, lengvatos stojant į aukštąsias mokyklas, neskyrimas moterų dirbti atsakingų darbų ir pan.“⁴⁴

3. *Lyčių papildomumo* teorija teigia, jog lytis iš esmės skirtingos, tačiau lygios savo verte. Šios teorijos pradininkas – šv. Augustinas, kuris, pasak P. Allen, išskyla „kaip takoskyra moters santykio su vyru sampratos istorijoje“, ir jo įnašas į lyčių santykių filosofiją yra „ne-

paprastai žavus⁴⁵. Šv. Augustinas teigė, jog lytis amžinai atskiria moterį ir vyrą, tačiau nė viena lytis nėra pranašesnė už kitą savo prigimtimi. Jo lyčių papildomumo teorija rėmėsi teologinėmis tiesomis: kūno pomirtinio prisikėlimo bei moters ir vyro iki nuodėmės sukūrimu skirtingais lygiais. Šv. Augustinas atmetė Aristotelio prielaidą, jog sielą kūdikui teikia tėvas, pridamas išvadą, jog nulemiančią vaiko prigimtį sielą duoda Dievas. Šv. Augustinui, skirtingai nei Aristoteliui, „vyro ir moters lytis savo verte ir kilnumu buvo lygios“⁴⁶. Tačiau P. Allen nuomone, šv. Augustinas nesugebėjo šiomis religinėmis tiesomis išsamiai pagrįsti lyties tapatumo filosofijos. Filosofas tapatumo ieškojo trijuose asmens veiklos buvimo lygmenyse: 1) dvasiniame, 2) protiniame ir 3) žemiškame, kur: 1) lytis papildo viena kitą dangiškame dvasiniame egzistavime, tokie jų santykiai buvo iki nuopuolio, tokie bus po prisikėlimo, 2) lyčių dvasinės sielos žemiškajame gyvenime nukreiptos į dvasinį egzistavimą, tad jos yra lygios (lyčių vienybės teorija). Pagrįsdamas vieną iš dorybių – valios laisvės reikšmę ir laikydamas, jog protas yra valios buveinė, šv. Augustinas teigia, jog vyrai ir moterys panašiai naudodamiesi savo laisva valia veikia kaip Dievo atvaizdai. Tokia moters naudojimosi laisva valia dorybės prilyginimas vyro laisvei buvo didžiulis iššūkis „patriarchato kontekste, kur moters laisvė buvo menkai vertinama“⁴⁷. Skaistumo ir saikingumo dorybes mąstytojas priskiria vienodai vyrams ir moterims. Išmintis taip pat vienodai pasiekama abiem, kai moters asmuo pakyla virš lyties. P. Allen pastebi, jog jei šv. Augustinas būtų nuosekliai sekęs lyčių papildomumu, svarstydamas apie išmintį jis būtų priėjęs išvadą, jog „moterys ir vyrai turi lygų, tačiau diferencijuotą pagal lytį išminties turinį“, nes moters ir vyro kūniškieji pažinimo, sudarančio išminties pagrindą, šaltiniai yra kitokie⁴⁸; 3) vyrų ir moterų kūnas ir dvasinė siela nukreipti į žemiškąjį egzistavimą, tad jie yra skirtingi ir moteris žemesnė nei vyras (pastaroji išvada pagrįsta Aristotelio poliariškumo teorija). P. Allen nuomone, toks fragmentiškas bei kūno ir gimdymo nesupratimas lėmė šv. Augustino nesėkmę.

Skaitydamas asmenį ir skirtingas žmogaus gyvenimo orientacijas Augustinas sukūrė fragmentišką lyties tapatumo teorijų rinkinį, kuris liko nepajudinamas kelis šimtmečius. Jį pratęsė XII šimtmetyje Hildegarda Bingenietė⁴⁹.

Tačiau pačios P. Allen nuomone, lyčių papildomumo modelis – „tai vienintelė teorija, pateikianti vientisą požiūrį į materialumo reikšmę žmogaus tapatumui, todėl, atrodo, gali pasiūlyti geriausią galimybę vyrui ir moteriai kūrybingai bei vaisingai bendrauti“⁵⁰. P. Allen tvirtina, jog neatsitiktinai šią teoriją iškėlė pirmieji krikščionių filosofai, nes lyčių papildomumas išplaukia iš krikščionių teologijos. Lyčių papildomumo teorija grindžiama ir šiuolaikinių krikščionių filosofų: A. Maceinos (1991), N. Berdiajevo (1998), A. Paškaus (1996), K. Woitylos (1994), A. von Hildebrand (2005), Solovjovo (1991) darnaus, kūrybingo bendravimo tarp lyčių samprata. Lytis yra vienodai vertingos savo pašaukimu, ir abiejų lyčių kitiškumas turi būti pripažįstamas kaip lygiavertis ir išreiškiamas ne tik lyčių santykiuose, bet ir visose žmogaus gyvenimo sferose. Pasak Berdiajevo, tik moteriškumo ir vyriškumo pradų **išlaisvinimas ir įtvirtinimas** gali „suvaidinti kūrybinį vaidmenį pasaulinėje kultūroje“⁵¹.

Tikrasis lyčių susitaikymas ir pusiausvyra įmanoma tik bičiulystėje, t. y. tokiame santykiyje, kuriame nėra pavaldumo, nes pavaldumas nepakenčiamas nei lyčių, nei tautų gyvenime⁵². Garsus psichoanalitiko, tapatybės teorijos kūrėjo E. Eriksono nuomone, moterys

gali ir turi išreikšti save ne tik namų erdvėje, bet ir visose viešojo gyvenimo srityse, ypač politikoje, bet be maskulinizacijos, nemėgdžiodamos vyrų, o kaip tik išsaugodamos savo moteriškumą. Jos gali ir turi atlikti tą patį vaidmenį kaip vyrai, bet ne vyriškai, o moteriškai. Vadinasi, moteriškas veikimo būdas turi būti pripažintas tiek pat svarbus⁵³.

Ar šiuolaikinis feminizmas atspindi moterišką pasaulėžiūrą ir pasaulėvaldą?

Vienpusiškai vertinti feminizmo reiškinių neįmanoma. Jo istorija ir raidos tendencijos, ideologinės kryptys yra labai įvairialypės. Dalykinėje literatūroje feminizmas tradiciškai dalijamas į tris pakraipas: liberalųjį feminizmą, radikalųjį ir socialistinį⁵⁴. Visos jos skiriasi tiek savo ištakomis, tiek teoriniu ideologiniu pagrindu, tiek veiklos metodais. Tačiau šias nevienalypes teorijas ir patį feministinį judėjimą galima vertinti pagal tai, kiek jis stengiasi atspindėti ir įtvirtinti šioje androcentrinėje kultūroje (kuri nuo neatmenamų laikų gyvena vyriškosios dvasios gyvenimą, joje viešpatauja intelektas, forma ir individas⁵⁵) moteriškąjį genijų, moteriškąją pasaulėjąutą, pasaulėvoką, pasaulėžiūrą ir pasaulėvaldą. Tiek, kiek jis atstovauja ir įteisina žmogiškosios būties moteriškąją pusę, tiek jis yra konstruktyvus, tiek, kiek įteisina vyriškąją pusę, tiek jį galima laikyti destruktiviu reiškiniu.

Liberalusis feminizmas kilo vidurinėsios klasės, vidutinio amžiaus, vidurinį ar aukštąjį išsilavinimą turinčių moterų aplinkoje, radikalusis ir socialistinis išsirutuliojo iš kairuoliškų jaunimo organizacijų. Liberalusis feminizmas apeliavo į amerikietiškaį liberalizmą. Jo kovos tikslas – panaikinti bet kokias moterų diskriminavimo formas⁵⁶. Šios krypties feminizmo įtaka tiek teisėkūroje, tiek švietime šandien jaučiama labiausiai. Tačiau liberalusis feminizmas gina „moterų teisės jų panašumo į vyrus pagrindu“⁵⁷. Šio feminizmo krypties atstovės nekelia išskirtinių teisių moterims klausimo, nes, jų nuomone, suteikus moterims tokias teises, sustiprėtų socialinių vaidmenų pasidalijimo pagal lytis stereotipai, o tai jau būtų seksizmo klaida, analogiška, pavyzdžiui, rasizmo klaidai. Liberaliojo feminizmo atstovės siekia, kad mūsų kultūroje ir visuomenėje apskritai nebūtų atsižvelgiama į lytį kaip ir į rasę, tautybę ar kilmę, t. y. liberalusis feminizmas lytį priskiria žmogaus kilmės (rasės, tautos, socialinės aplinkos) ir įsitikinimų kategorijoms. Tiek viena, tiek anta sukuria kultūrinius veiksnius, sudarančius prielaidas lyčių vaidmenų tapatybėms, taip pat ir neigiamiems stereotipams formuotis, bei lyčių asimetriškiems santykiams atsirasti, kurie savo ruožtu gimdo įvairias diskriminacijų formas. Tačiau pati lytis, kaip žmogaus būtiškoji sąranga, yra virš šių veiksnių apribojimų. Taip pat ji yra kiekvienos iš šių kategorijų vidinė perskyra, t. y. tiek kiekvienoje rasėje, tiek tautoje, tiek religijoje lyčių santykių modeliai yra skirtingi. Todėl vargu ar tikslinga lyties problemas spręsti multikultūriškumo arba įvairovės sampratos diegimu, tinkančiu tolerancijos skirtingų rasių, religijų, tautų, kultūrų ir pan. asmenims ugdyti visuomenėje. Lytį prilyginus išoriniams veiksniams, rizikuojama iškreipti pačią žmogaus būties sampratą. Šandien labai akivaizdžiai pateikiami net keli žmogiškosios būties variantai: žmogaus egzistavimo tik vienoje lytyje, žmogaus egzistavimo dviejose lytyse (pastaroji kritikuojama kaip lyčių sistema ar lyčių tvarka) arba penkiose lytyse⁵⁸.

Feminizmo klasike tituluojama S. De Beauvoir teikia, jog „moterimi ne gimstama: ja tampama“⁵⁹. Ši mintis raudona gija driekiasi per šiuolaikinių feminizmo teorijų metme-

nis, sudarydama prielaidą gimti pseudoidėjai, jog lytis, „tai tik viena iš penkių šiandien laisvai pasirenkamų galimybių“⁶⁰. Garsioji feminizmo klasikė teisi tik iš dalies. Moteriškumas ir vyriškumas kaip tapatybė iš tiesų yra įgyjama, todėl galima teigti, kad šia prasme moterimi tampama, tačiau netiesa, jog moterimi negimstama. Tiesa yra ta, kad negimus moterimi, ją niekada netapsi. Tiek vyru, tiek moterimi ir gimstama, ir tampama.

Pasak M. Liljestrom vienas svarbiausių feminizmo studijų pasiekimas buvo prigijusių filosofijoje dichotomijų gamta – kultūra, kūnas – dvasia, šeima – darbas suaktualinimas. Feminizmo kritika parodė, kaip istoriškai šios dichotomijos, paremtos sukonstruota hierarchija ir priešprieša, engė ir kaustė moteris. Ir šiame griovimo projekte feminizmo teorija sukūrė naują dichotomiją *biologinę ir socialinę lytį*⁶¹. *Biologinė lytis* nusako žmogaus fiziologiją (pirminių ir antrinių lytinių požymių visumą). *Socialinė lytis* pažymi asmens vietą visuomenėje. Socialinės lyties kategorija padeda suvokti, jog svarbiausia yra ne tai, kad moterys ir vyrai skiriasi, o tai, kad remiantis lytinių požymių skirtumais, visuomenėje individams suteikiama skirtinga vertė⁶². Šis padalijimas į biologinę ir socialinę lytį feminizmo teorijoje tapo „kasdiene sąmone“, įprastu kalbėjimu⁶³. Iš jo kilo feministinės „lyčių sistemos“ ir „lyčių tvarkos“ teorijos. Lyčių tvarka yra toks susiklostęs požiūris į moteris ir vyrus bei jų tarpusavio santykius, kai visa, kas susiję su moteriškumu ar vyriškumu, „suvokiame kaip prigimtį ir dėl lyčių stereotipų kylančių socialinių problemų tiesiog nepastebime arba nesusimąstome, kad jos galėtų ir turėtų būti pašalintos“⁶⁴. Naujos dichotomijos biologinė-socialinė lytis supriešinimas – akivaizdaus moters veikimo ne moterišku, bet vyrišku būdu įrodymas. Vyriško pažinimo principas yra skaldantis. Siekdamas pažinti žmogiškąją būtį, jis ją suskaldė į kūną ir dvasią. Moteriškas veikimas turėjo vėl jį suvienyti į nedalomą žmogiškąją prigimtį, kurioje abu pradai yra vienodai vertingi, t. y. po vyriškiosios analizės, pažinus kiekvieną sudedamąją dalį atskirai, turėjo sekti moteriškoji sintezė, pagrįsta moteriškuoju pasaulio pažinimu, turėjusiu gražinti žmogiškajai būčiai visumos pavidałą. Deja, pasaulis ir būtis liko suskaldyti, nes moteris, užuot veikusi moteriškai, kad jį suvienytų, vyriškam suskaldymui priešpriešino naują. Toks moters vyriškas veikimas kuria baisnes chimeras nei grynai vienpusis vyriškasis. Dabar teliko žengti antrą žingsnį ir pripažinti, jog biologinė lytis neturi skirtumų, jog apskritai nėra prigimties ir vienos lyties modelis bus galutinai sukurtas. Moterų ir vyrų biologinių skirtumų neigimas yra liberaliojo feminizmo bruožas. Moterų lytinių organų anatomija buvo aiškinama tik kaip vyriškųjų atvirkštybė: vyro išorėje – moters viduje, vyro sėklidės – moters kiaušidės ir pan. Tačiau jei gali būti atleidiama Aristoteliui už klaidingą biologinę teoriją, nes jis vadovosi vieninteliu tyrimo instrumentu – protu, užsimerkti prieš šiuolaikinio mokslo atradimus, įrodančius esminius moters ir vyro fiziologijos skirtumus, skirtingą lytinių hormonų ir lytinių ląstelių gamybos ciklą, laiduojančius skirtingus ir vyro bei moters prototipus yra tiesiog juokinga. Vienos lyties modelis, kaip tvirtina prof. J. Keefe, „aptemdo lyties skirtumus ir apsunkena abiem lytims susidaryti aiškų lytinio vaidmens tapatumą“⁶⁵. Toks modelis daug blogiau atsiliepia berniukų lytinei saviidentifikacijai nei mergaičių. Berniukams daug svarbiau atlikti vyro vaidmenį nei mergaitėms moters. Jie natūraliai ankstyvojoje vaikystėje susitapatina su savo motina, jiems labiau reikia įgauti vyriškumo pajautą, kad būtų sustiprintas jų vaidmuo. E. Badinter aprašo, iki kokių perversijų kai kuriose Afrikos tautelėse išsivystydavo siekimas berniukus išlaisvinti iš pernelyg didelės motinos įtakos:

buvo griebiamasi labai drastiškų priemonių, netgi prievarta įtraukiant vaikus į homoseksualius santykius⁶⁶.

Feminizmo teorijos nesiekia atspindėti moteriškojo buvimo būdo, veikiau tai pasipriešinimas prieš vienpusę, vyriškąją pasaulėvoką ir pasaulėvaldą, tačiau ne moterišku, o vyrišku būdu.

Destruktyvus feminizmo paradoksai

Moteris kaip kūrėja labiau realizuojasi kurdama ne daiktą, bet asmenį. Tai netgi įrodo pats feminizmo fenomenas – moterys ryžosi pertvarkyti ne daiktų pasaulį, bet asmenų santykių, visuomenės, kurią sudaro gyvi žmonės, sanklodą ir kultūrą. Tačiau užsibrėžus tokį globalų uždavinį, dažnai įstringa vyriškojo mąstymo labirintuose, kuris nesiekia matyti reiškinio visumos nei jo aprėpti iš kelių kartų gyvenimo perspektyvos, nei sujungti atskirų sričių į vieną visumą. Taip atsitinka todėl, kad šioje kovoje atmetama pati moteriškojo genijaus, pašaukimo ir vaidmens žmogiškojoje kūryboje idėja. Todėl destruktivaus feminizmo veikla pasižymi prieštaringumu, nes siekiama atskirti dalykus, kurie yra vienas kito priežastis ir pasekmė. Didžiausi paradoksai gimsta, kai mėginama atsieti abortą ir smurtą prieš moterį, seksą (moters – sekso objekto įvaizdis masinėje kultūroje) ir gimstamumo kontrolę. Šiais atvejais dvi to paties reiškinio pusės mėginama traktuoti kaip du tarpusavyje nesusijusius dalykus (vyriškasis sprendimo būdas), o iš tiesų kovojama su pasekmėmis (smurtu, moters sekso objekto įvaizdžiu) ir palaikomas šiuos padarinius pagimdęs priežastinis reiškinys – abortas, sekso kultas.

Moters teisė į abortą. Kai teigiama, kad moterys turi teisę į abortą, ne tik palaikomas blogasis stereotipas, jog motina yra svarbesnė nei tėvas, ne tik įstatymiais švertais vyras atpalaiduojamas nuo atsakomybės, bet ir kėsinamasi į pačius tėvo institucijos pamatus, atimant iš jos ir tai, kas ontologiškai priklauso žmogaus asmeniui, ir tai, kas sudaro kiekvienos institucijos pagrindą, – sprendimo teisę. Blogiausia, kad šiuo atveju ginami ne moters, bet seksualiai nebrandaus vyro interesai. Juos gindamos moterys aukoja savo sveikatą, savo dvasinę ramybę (nes abortas suardo ir vieną, ir kitą) ir savo vaikų gyvybę. Aborto reiškinį tyrę mokslininkai atrado patikimą aborto ir smurto prieš moterį ir vaikus ryšį⁶⁷. Teisės prof. Teresa Collet pažymi, jog JAV abortas yra viena pagrindinių smurto prieš vaikus didėjimo priežasčių: 1972 m. (vieneri metai prieš legalizuojant abortą) JAV buvo nustatyta 2,05 prievartos prieš vaikus tūkstančiui vaikų tenkančių atvejų, 2004 m. JAV Sveikatos ir žmogaus tarnybos departamentas patvirtino jog 1000 vaikui tenka 12,3 smurto atvejai. Siekimas visiškų moters teisių į abortą, jos nuomone, moterų judėjimą ir jo laimėjimus nubloškė šimtmečiu atgal. Pirmųjų feministinių judėjimų lyderės suvokė, jog abortas gina ne moters teises, bet vyro interesus⁶⁸. Primityvus seksualumo valdomam vyrui atsakomybės ir sprendimo teisės atidavimas moteriai yra ne kas kita, kaip jo išlaisvinimas iš galimų seksualinių aistrų numalšinimo pasekmių. Ar gali būti dar geresnė dovana sekso medžioklėje nualintam vyrui? Tai ir yra vienas didžiausių šiuolaikinio destruktivaus feminizmo paradoksų: moters teisė į abortą ginami ne tikrieji moterų interesai, bet lytinio instinkto

valdomo, sekso kulto, sekso epochos pagimdyto vyro interesai.

Moteris – sekso objektas ir gimstamumo kontrolė. Neteisinga būtų nutylėti, jog moterų kova su moters sekso objekto įvaizdžio kūrimu ir palaikymu masinėje kultūroje yra iš tiesų labai pozityvus reiškinys. Tačiau jis neįgauna realaus pavidalo nei teisėkūroje, nei gyvenime. Taip yra todėl, kad ir tuo pat metu labai aktyviai kovojama už gimstamumo kontrolės įgyvendinimą ir reprodukcinės teisės. Abu šie reiškiniai, kaip ir moterį – sekso objektą, pagimdė sekso kultas. Gimstamumo reguliavimas dirbtinėmis priemonėmis yra struktūrų kontrolė žmogui, realizuojama per fizinės meilės išviešinimą, jos pavertimą pirmojo būtinumo preke – seksu. Todėl moters vaizdavimas kaip sekso objekto ir gimstamumo kontrolė yra neatsiejami, o lytinis švietimas šiuo atveju tarnauja kaip viena iš gimstamumo kontrolės realizavimo ir realaus moters sudaiktinimo bei pavergimo priemonių. Reprodukcinės teisės savo esme yra ne kas kita, kaip lygybės siekimas sekse, moters pavertimas negimdantiąja, kaip ir vyras, lytimi. Vyrams visais laikais kėlė nerimą moters gimdomoji galia⁶⁹. Todėl jos atsisakymas sava valia yra ne kas kita kaip pataikavimas vyrui. Tokia lygybė niekada nebus įmanoma dėl visai paprastos priežasties – lyčių biologinių skirtumų. Nors ir galima naiviai apsimesti, kad jie nežymūs, tačiau lytinis aktas vyksta moters kūne. Lytiniu aktu moters prokreacinis aktas prasideda, o vyro pasibaigia. Taigi tokios lygybės siekimas – iliuzija, kuri niekais paverčia teisingą moterų kovą su jos pavertimu sekso objektu.

Šie du paradoksai sukuria trečiąjį: šiuolaikinis feminizmas kuria ir palaiko vienos lyties – vyriškosios – modelį visuomenėje. Tai galima vertinti ne kaip problemos – moters pavergimo, žemesnės padėties visuomenėje ir simetrinių santykių tarp lyčių modelio paieškos – sprendimą, bet šio sprendimo vengimą: vienalytėje visuomenėje iš viso negali būti skirtingų lyčių problemų.

Moters pasaulėvaldos pradžia – saulėlydis sekso kultui. Vyriškojoje kultūroje⁷⁰ garbina ma gamtinių galių apvaldymas, nugalėjimas ir pajungimas jėga. Lytinė trauka – pati gryniausia gamtinė jėga žmoguje, kuri vyro savimonėje susitapatina su moterimi. Primityvaus seksualumo sužadintas žmogaus valdoviškumas vyre iškyla pačiu brutaliausiu būdu – jėga ir smurtu. Nes neįvaldytame lytiniame potraukyje nėra nieko asmeniško, netgi nieko žmogiško⁷¹. Primityvaus seksualumo genamas vyras nepajėgus išvelgti už jo vizijose susikurto sekso objekto moters kaip žmogaus, kaip asmens. Tiek buitinėje, tiek literatūrinėje kalboje seksas ir moteris tapę sinonimais: dažniausiai kalbant apie sveiką gyvenimo būdą įvardijami trys vyro sveikatą ardantys veiksniai: alkoholis, tabakas ir moterys. Tarsi pati moteris, o ne vyro nesugebėjimas valdyti savo lytinį potraukį yra nuodėmė. Taigi tikrasis moters pavergimo ir žemesnės jos vietos visuomenėje kaltininkas yra ne vyriškoji lytis, bet sekso kultas, šios lyties blogiausias išradimas. Tai jam naujos gyvybės įkvėpė destruktivus feminizmas gimstamumo kontrolės ir reprodukcinės sveikatos ideologijos palaikymu ir skleidimu. Todėl **pirmasis ir svarbiausias moters žingsnis į vyrų pasaulį – turėtų būti saulėlydis sekso erai.** Lytiniai santykiai – labiausiai privati žmogaus erdvė, kurią reikia gražinti į namų pasaulį. Ne moterį reikia gražinti į namus, bet lyčių seksualinį bendravimą būtina privatizuoti, domestikuoti, įsmeninti, gražinti jį į namų pasaulį, į tokią kultūrą, kuri buvo paremta dora ir skaista. Tada savaime nyks agresija ir smurtas prieš moterį ir vaikus, kurie yra neatsiejami sekso kulto palydovai.

Vyriškoje kultūroje moters tapatybės perkonstravimas ir jos sukirpimas pagal vyriškąjį modelį – tai adaptacija prie jos, savotiškas konformizmas, akceptacija šios kultūros bruožų, kurie yra visiškai priešingi tiek pačiai moters prigimčiai, tiek moteriškajai kultūrai ir tai gali būti galutinis moteriškosios tapatybės praradimas. Destruktyvus feminizmas „visai nesąmoningai padeda androcentrinei kultūrai nugalėti moterį jos pačios prigimties viduje“⁷². Kodėl moteris vyriškajame pasaulyje pradeda veikti vyriškai, o ne moteriškai? A. Maceinos nuomone, taip yra todėl, kad mes „*neturime moterų pedagogikos: moterų sukurtos ir moterims skiriamos*. Visa mūsų pedagogika yra sukurta vyrų ir vyrams... Mergaites mes auklėjame vyriško gyvenimo tikslams. Mes jas individualizuojame, mes jas racionalizuojame, pamiršdami kad moteriškas pradas iš esmės yra bendruomeninis ir kosminis, kad jis yra intuityvus ir pasąmoninis... mes šiandien išsiauklėjome daug heterų, labai daug amazonių, bet labai maža moterų giliausia to žodžio prasme... Dvasinis moteriškumas ir dvasinis motiniškumas mums yra kuo mažiausiai suprantamas“⁷³.

Išvados

1. Šiandienės moteriškosios tapatybės paieškos yra apsunkinamos destruktvyviojo feminizmo veikla.

2. Siekiant moters vaidmens įtvirtinimo ir išvadavimo jos iš žemesnės padėties visuomenėje būtina atskleisti ir įtvirtinti tikrąjį moters pašaukimą ir moteriškumą, tam būtina atskirti bloguosius, naikintinus stereotipus nuo tikrojo vidinio moters nusiteikimo.

3. Globa rūpestis yra ne stereotipas blogąja prasme, bet moters vidinis nusiteikimas, jos „išradimas“, kuriuo pagrindu formuojasi ir pagrindinės vyro savybės: vyriškumas ir tėviškumas. Blogasis stereotipas šios prasme yra spekuliacija šia moters prigimties savybe.

4. Šiuolaikinio feminizmo idėjos pasižymi trimis pagrindiniais paradokais: 1) kova su smurtu prieš moterį ir siekimu įtvirtinti moters teises į abortą, kova prieš moters pavertimą sekso objektu ir siekimu užtikrinti gimstamumo kontrolę ir moters reprodukcinės teises, 3) siekimu įtvirtinti visuomenėje vienos lyties – vyriškosios – modelį, todėl šiuolaikinį feminizmą galima vertinti ne kaip siekiantį moters padėties išlaisvinimo ir įtvirtinimo, bet kaip vengiantį šią problemą spręsti.

5. Tikrasis moters pavergimo ir žemesnės jos vietos visuomenėje kaltininkas yra ne vyriškoji lytis, bet sekso kultas, šios lyties blogiausias išradimas. Moters pasaulėvaldos ir jos reiškimosi pasaulyje moteriškuoju būdu pradžia turėtų būti sekso eros pabaigos pradžia.

NUORODOS

- ¹ Myers D. G. *Psichologija*. Vilnius. 2000. P. 695.
- ² A. Paškaus skiria tris tarpusavyje susijusius lytinio identiteto elementus: lyties tapatumą, lytinio vaidmens tapatumą ir psichoseksualinę orientaciją. *Paškaus A. Kunigo meilės*. Vilnius. 1996.
- ³ *Martišauskienė E.* Paauglių požiūriai į priešingą lytį jų dvasinio tapimo kontekste. Prieiga internete <http://www.svietimas.lt/konferencijos/Martisauskiene.doc>. 2006 06 30.
- ⁴ *Berdejev N. A.* *Filosofija pola i liubvi*. Moskva. 1989. P. 37.
- ⁵ *Maceina A.* *Moterystės filosofija* // Raštai. T. 9. Vilnius. 2006. P. 31.
- ⁶ *Tamošiūnas T.* *Multikultūrinio švietimo taikiniai* // *Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovė-*

- liuose. Švietimo kaitos fondas. 2001. P. 22–23.
- ⁷ Šalkauskis S. Pedagogikos paskaitos. Bendroji pedagogika // Raštai. T. Nr. VI. Vilnius. 1998. P. 318–319.
- ⁸ Koivunen A., Liljestrom M. (Sprendžiamieji žodžiai. 10 žingsnių feminizmo link. Vilnius. 1998. P. 32.
- ⁹ Ten pat. P. 50.
- ¹⁰ Ten pat. P. 50.
- ¹¹ Maslauskaitė A. Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje//Sociologija. Mintis ir veiks-
mas. Nr. 3. K.: VDU. 2004. P. 46.
- ¹² Ten pat. P. 49.
- ¹³ Maceina A. Pirminės kultūros pagrindai // Raštai. T. I. Vilnius. 1991. P. 380.
- ¹⁴ Slecza K. Feminizmas. Vilnius. 2005. P. 94.
- ¹⁵ Erikson E. Identity: Youth and crisis. New York. 1968.
- ¹⁶ Myers D.G. Psichologija. Vilnius. 2000. P. 696.
- ¹⁷ Maslauskaitė A. Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje // Sociologija. Mintis ir
veiksma. Nr. 3. K.: VDU. 2004. P. 49.
- ¹⁸ Myers D. G. Psichologija. Vilnius. 2000. P. 696.
- ¹⁹ Maceina A. Pirminės kultūros pagrindai//Raštai. T. I. Vilnius. 1991. P. 369.
- ²⁰ Martišauskienė E. Paauglių požiūriai į priešingą lytį jų dvasinio tapmo kontekste // [http://www.svietimas.
lt/konferencijos/Martisauskiene.doc](http://www.svietimas.lt/konferencijos/Martisauskiene.doc). 2006 06 30.
- ²¹ Maceina A. Pirminės kultūros pagrindai // Raštai. T. I. Vilnius. 1991.
- ²² Vydūnas, Gimdymo slėpiniai // Raštai. T. II. Vilnius. 1991.
- ²³ Erikson E. Identity: Youth and crisis. New York. 1968.
- ²⁴ Berdejev N.A. (1989). Filosofija pola i liubvi. Moskva. 1989.
- ²⁵ Maceina A. Moterystės filosofija // Raštai. T. 9. Vilnius. 2006. P. 103.
- ²⁶ Ten pat, p. 66.
- ²⁷ Solovjovas V. Meilės prasmė. Vilnius. 1991. P. 29.
- ²⁸ Maceina A. Moterystės filosofija // Raštai. T. 9. Vilnius. 2006.
- ²⁹ Gruodis K. Prudence Allen // Feminizmo ekskursai. Vilnius. 1995. P. 71–75.
- ³⁰ Ten pat, p. 73.
- ³¹ Maceina A. Moterystės filosofija // Raštai T. 9. Vilnius. 2006. P. 28–33.
- ³² Ten pat. P. 30.
- ³³ Stankevičienė N. Švietimo įtaka moterų veiklos galimybių plėtrai Lietuvos visuomenėje. Daktaro disertacija.
KTU. 1997. P. 19.
- ³⁴ Ten pat. P. 19.
- ³⁵ Lange L. Moteris nėra protingas gyvūnas arba Aristotelio reprodukcijos biologija // Feminizmo ekskursai.
Vilnius. 1995. P. 53.
- ³⁶ Ten pat. P. 61.
- ³⁷ Ten pat. P. 57.
- ³⁸ Ten pat. P. 59.
- ³⁹ Ten pat. P. 62.
- ⁴⁰ Beauvoir S. Antroji lytis. Vilnius. 1996. P. 33.
- ⁴¹ Ten pat. P. 34.
- ⁴² Gruodis K. Prudence Allen // Feminizmo ekskursai. Vilnius. 1995. P. 71.
- ⁴³ Ten pat. P. 73.
- ⁴⁴ Stankevičienė N. Švietimo įtaka moterų veiklos galimybių plėtrai Lietuvos visuomenėje. Daktaro disertacija.
KTU. 1997. P. 20.
- ⁴⁵ Allen P. Šv. Augustinas: trys lyčių tapatumo teorijos // Feminizmo ekskursai. Vilnius. 1995. P. 76.
- ⁴⁶ Ten pat. P. 89.
- ⁴⁷ Ten pat. P. 96.
- ⁴⁸ Ten pat. P. 90.
- ⁴⁹ Ten pat. P. 103.
- ⁵⁰ Gruodis K. Prudence Allen//Feminizmo ekskursai. Vilnius. 1995. P. 73.

- ⁵¹ Berdejev N. A. Filosofija pola i ljubvi. Moskva. 1989. P. 39.
- ⁵² Adler A. Žmogaus pažinimas. Vilnius. 2003. P. 115.
- ⁵³ Slecza K. Feminizmas. Vilnius. 2005. P. 94.
- ⁵⁴ Ten pat. P. 550.
- ⁵⁵ Maceina A. Moterystės filosofija // Raštai. T. 9. Vilnius. 2006.
- ⁵⁶ Ten pat.
- ⁵⁷ Gruodis K. Luce Irigaray // Feminizmo ekskursai. Vilnius 1995. P. 526.
- ⁵⁸ Obelenienė B. Destruktyvny feminizm jako czynnik zmniejszenia wartosci dziecka // O godnosc dziecka. Miedzynarodowy Kongres. Gdansk. 2000. P.182–188.
- ⁵⁹ Beauvoir S. Antroji lytis. Vilnius. 1996. P. 313.
- ⁶⁰ Lobato A. Žmogaus orumas ir likimas. Vilnius. 2001. P. 149.
- ⁶¹ Liljestrom M. Lyčių sistema // Sprendžiamieji žodžiai. 10 žingsnių feminizmo link. Vilnius. 1998. P. 100.
- ⁶² Jankauskaitė M., Mackevičiūtė I. Lyčių dialogui atvira bendruomenė. Vilnius. 2005. P. 20.
- ⁶³ Liljestrom M. Lyčių sistema // Sprendžiamieji žodžiai. 10 žingsnių feminizmo link. Vilnius. 1998. P. 101.
- ⁶⁴ Jankauskaitė M., Mackevičiūtė I. Lyčių dialogui atvira bendruomenė. P. 12.
- ⁶⁵ Paškus A. Kunigo meilė. Vilnius. 1996. P. 18.
- ⁶⁶ Badinter E. XY. Apie vyrųšką tapatybę. Vilnius. 2003.
- ⁶⁷ Obelenienė B. Švedas E. Laisvo apsisprendimo nutraukti nėštumą ir moters teisės į informaciją realizavimo galimybės // Sveikatos mokslai. 2006. Nr. 1–2.
- ⁶⁸ Collett T. The Consequences of Roe v.Wade and Doe v. Bolton. Testimony, US Senate Committee on the Judiciary. June 23, 2005, http://judiciary.senate.gov/testimony.cfm?id=1553&wit_id=4396
- ⁶⁹ Berdejev N. A. (1989). Filosofija pola i ljubvi. Moskva. 1989.
- ⁷⁰ Dabartinė kultūra yra andokratinė, prasidėjusi sužlugus Senosios Europos kultūrai. Pasak M. Gimbutienės, Senoji Europa (Rytų Vidurio Europa tarp 6500 ir 3500 m. pr. Kr. buvo viena iš turtingiausių ir tankiausiai gyvenančių Senojo pasaulio sričių), kurioje vyravo moteriškoji kultūra, buvo taikinga ir nehieracinė. Ilgus amžius gyvavo taikiai ir ramiai, be moterų ar vyro valdžios persvaros ir sukūrė nuostabaus grožio meno kūrinčius. Ginocentrinio periodo gyvenimo lygis buvo aukštesnis nei daugelio andokratinų kultūrų. Senosios Europos civilizacija žlugo tarp 4500 ir 2500 m. pr. Kr. Po trijų didelių Kurganų kultūros genčių gyvenusių Pavolgio stepėse ir į Šiaurę nuo Juodosios jūros antpuolių. Istorijoje nėra tiksliai žinoma, kodėl buvo prarasta sandorinė darna tarp lyčių. Visą žmonijos istoriją būtų galima vertinti pagal moteriškojo ar vyriškojo prado dominavimą. Vyriškojo prado dominavimo epochose ir kultūrose vyravo jėgos, smurto ir sekso kultas, poligamija. Gimbutienė M. Senoji Europa. Vilnius. 1996.
- ⁷¹ Berdejev N. A. Filosofija pola i ljubvi. Moskva. 1989.
- ⁷² Maceina A. Moterystės filosofija // Raštai. T. 9. Vilnius. 2006. P. 160.
- ⁷³ Ten pat. P. 160.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Adler A. Žmogaus pažinimas. Vilnius. 2003
2. Allen P. Šv. Augustinas: trys lyčių tapatumo teorijos // Feminizmo ekskursai. Vilnius. 1995. P. 76–104.
3. Badinter E. XY. Apie vyrųšką tapatybę. Vilnius. 2003.
4. Berdejev N. A. (1989). Filosofija pola i ljubvi. Moskva. 1989.
5. Beauvoir S. Antroji lytis. Vilnius. 1996.
6. Collett T. The Consequences of Roe v.Wade and Doe v. Bolton. Testimony, US Senate Committee on the Judiciary. June 23, 2005 // http://judiciary.senate.gov/testimony.cfm?id=1553&wit_id=4396.
7. Erikson E. Identity: Youth and crisis. New York. 1968.
8. Gruodis K. Prudence Allen // Feminizmo ekskursai. Vilnius. 1995. P. 71–75.
9. Gruodis K. Luce Irigaray // Feminizmo ekskursai. Vilnius 1995. P. 523–531.
10. Gimbutienė M. Senoji Europa. Vilnius. 1996.

11. *Jankauskaitė M., Mackevičiūtė I.* Lyčių dialogui atvira bendruomenė. Vilnius. 2005.
12. *Koivunen A., Liljeström M.* Sprendžiamieji žodžiai. 10 žingsnių feminizmo link. Vilnius. 1998.
13. *Lange L.* Moteris nėra protingas gyvūnas arba Aristotelio reprodukcijos biologija // Feminizmo ekskursai. Vilnius. 1995. P. 51–70.
14. *Lobato A.* Žmogaus orumas ir likimas. Vilnius. 2001.
15. *Liljeström M.* Lyčių sistema // Sprendžiamieji žodžiai. 10 žingsnių feminizmo link. Vilnius. 1998. P. 97–120.
16. *Martišauskienė E.* Paauglių požiūriai į priešingą lytį jų dvasinio tapimo kontekste // <http://www.svietimas.lt/konferencijos/Martisauskiene.doc>. 2006 06 30.
17. *Myers D.G.* (2000). *Psichologija*. Vilnius. 2000.
18. *Maceina A.* Moterystės filosofija // Raštai. T. 9. Vilnius. 2006. P. 31.
19. *Maceina A.* Pirminės kultūros pagrindai // Raštai. T. I. Vilnius. 1991. P. 220–395.
20. *Maslauskaitė A.* Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje // Sociologija. Mintis ir veiksmas. Nr. 3. K.: VDU. 2004.
21. *Obelenienė B.* Destruktyvny feminizm jako czynnik zmniejszenia wartosci dziecka // O godnosc dziecka. Miedzynarodowy Kongres. Gdansk. 2000. P. 182–188.
22. *Paškus A.* Kunigo meilė. Vilnius. 1996.
23. *Slecza K.* Feminizmas. Vilnius. 2005. P. 94.
24. *Solovjovas V.* Meilės prasmė. Vilnius. 1991. P. 29.
25. *Stankevičienė N.* Švietimo įtaka moterų veiklos galimybių plėtrai Lietuvos visuomenėje. Daktaro disertacija. KTU. 1997.
26. *Vydūnas.* Gimdymo slėpiniai // Raštai. T. II. Vilnius. 1991.
27. *Tamošiūnas T.* Multikultūrinio švietimo taikiniai//Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose. Švietimo kaitos fondas. 2001 // <http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm>. 2005 06 29.
28. *Šalkauskis S.* Pedagogikos paskaitos. Bendroji pedagogika // Raštai. T. VI. Vilnius. 1998.

Gauta: 2007 01 15

Parengta spaudai: 2007 04 30

Birutė OBELENIENĖ

WOMAN'S IDENTITY AND MODELS OF RELATIONS BETWEEN GENDERS IN MODERN SOCIETY

S u m m a r y

Two factors have major influence on the modern-day reconstruction of gender roles: development of labour tools and women's emancipation, which is characterized by the tendency to reject all traditionally female spheres of activity as bad stereotypes. However, it is important to differentiate between a person's inner disposition to an activity and an outer, artificially created or imposed one, which appears after one of the models of asymmetric gender relationships becomes established in a society. Nowadays there is a dominating reckless denial of gender related differences or an attachment of gender roles to negative stereotypes which can create a great confusion in a personal search for sexual identity and cause hardly or totally irrecoverable loss. Gender equality, equal chances and gender parity are not identical and their levelling can paradoxically distort the understanding of human being. The establishing trend to reject both gender differences and the roles determined by these differences is based on the theories of feminist criticism, which state that this is the only way to achieve an absolute equality of genders. Therefore, when speaking about the identity of gender roles, it is essential to define which gender roles are meant: those, which have artificially evolved or been created, or those, which arise from the woman's nature itself and reflect the essence of her personality and vocation. The article highlights those female spheres of activity which have been mostly criticized by feminist theories, such as home, family, mater-

nity, love and marriage, and looks at them from a perspective of Christian existentialist philosophy, which differentiates the ontological woman's disposition and her creative role from artificially created stereotypes. Care and concern are not stereotypes in the negative meaning of the word, but they are woman's inner dispositions, her "inventions", which also serve as a basis for fundamental man's characteristics: masculinity and fatherhood. The bad stereotype is speculating on this characteristic of woman's nature.

This study employs the model of gender identity proposed by Christian philosopher P. Allen to present the model of gender relationships created by modern feminism.

The objective of the article is to reveal essential principles of female identity in the aspect of activities traditionally referred to as feminine and mostly criticized by feminist theories and to describe the modern gender model created by feminist theories.

The methods of research are analysis of scientific philosophical, pedagogical and psychological literature as well as analysis of the sources of modern feminist criticism.

The article ends with conclusions that modern feminist ideas are characterized by three major paradoxes: 1) the fight against women's abuse and the aim to validate woman's right to abortion; 2) the fight against turning women into objects of sex and the striving to ensure birth control and reproductive rights of the woman; 3) the objective to embed a one gender – masculine – model into the society. Therefore, present-day feminism can be qualified not as striving to free and solidify women's position, but as avoiding solving this problem. The real culprit to blame for the enslavement and inferiority of women in our society is not the male gender itself, but the cult of sex which is the most evil creation of this gender. The beginning of woman's rule and its representations in the world in a feminine way should be the beginning of the end of the sex era.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: moteriškoji tapatybė, moters vaidmuo, lyčių santykių modelis, vienos lyties modelis, destruktivus feminizmas, feminizmo paradoksoi, primityvus seksualumas, sekso kultas.

KEYWORDS: woman's identity, woman's role, models of gender's relations, „unisex“ model, destructive feminism, paradoxes of feminism, primitive sexuality, cult of sex.

Birutė OBELENIENĖ – VDU Edukologijos katedros doktorantė, VDU Santuokos ir šeimos studijų centro jaunesnė mokslo darbuotoja. Adresas: Gimnazijos g-vė 7, Kaunas, tel. 8-37 3213 75, el. paštas b.obeleniene smf.vdu.lt.

Birutė OBELENIENĖ – doctoral student of Educological science department in Vytautas Magnus university, younger scientific worker in Research centre on Marriage and family study in Vytautas Magnus university. Post address: Gimnazijos g-vė 7, Kaunas, Lithuania, tel. 8-37 3213 75, e-mail. b.obeleniene smf.vdu.lt.

Andrius NARBEKOVAS – kunigas, teologijos mokslų daktaras, Lietuvos medicininės etikos komiteto prie Lietuvos sveikatos apsaugos ministerijos narys, VDU ir MRU profesorius. VDU Santuokos ir šeimos studijų centro direktorius. Mokslinių tyrimų sritys: biomedicininė etika, šeimos ir santuokos teologija. Darbovietės adresas: Gimnazijos g. 7, Kaunas.

Andrius NARBEKOVAS – a priest, doctor of sacred theology, Member of Medical Ethics Committee of Lithuania at the Ministry of Health Care, VMU, MRU professor. Director of Research center on marriage and family, VMU. Investigation fields: biomedical ethics, theology of marriage and family. Address (office): Gimnazijos 7, Kaunas.